

The average results of the components of emotional intelligence were: understanding of their own emotions: boys – 0.492 (above average), girls – 0.385 (above average); control of their own emotions: boys – 0.316 (above average), girls – 0.071 (average); empathy: boys – 0.529 (above average), girls – 0.513 (above average); social skills: boys – 0.115 (average), girls – 0.068 (average); motivation: boys – 0.363 (above average), girls – 0.259 (above average). Summing up the results of the conducted empirical research, we can say that emotional intelligence and its components are developed approximately equally in representatives of both sexes of high school students, however, the difference can be distinguished in the development of understanding and control of their own emotions, as well as the development of social skills precisely – in these components of EQ there is an advantage of boys over girls.

Key words: *emotional intelligence, models of emotional intelligence, understanding of own emotions, control of thoughts, empathy, social skills, motivation.*

УДК 37.378

Тетяна Кучай

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II, м. Берегово
ORCID ID 0000-0003-3518-2767

Олександр Кучай

Національний університет біоресурсів і природокористування України
ORCID ID 0000-0002-9468-0486

Антоніна Чичук

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
ORCID ID 0000-0002-9982-3634

Наталія Рокосовик

Відкритого міжнародного університету розвитку
людини «Україна» м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0002-5588-8655

Греба Ілдіко

Закарпатський угорський інституту ім. Ференца Ракоці II
ORCID ID 0000-0002-0764-0858

Вікторія Череп'яна

Національний університет біоресурсів і природокористування України
ORCID ID 0000-0002-1645-2955

DOI 10.24139/2312-5993/2020.10/367-374

ФОРМУВАННЯ В ОСОБИСТОСТІ СВІДОМОГО, ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА, ПРАЦІ, СВІТОСПРИЙНЯТТЯ

У статті проаналізовано особливості формування в особистості свідомого, ціннісного ставлення до навколишнього середовища, праці, світосприйняття. Ціннісне ставлення до праці є визначальною складовою змісту виховання особистості, що спрямована на формування в неї розуміння особистої значущості праці як джерела саморозвитку і самовдосконалення. Ціннісне ставлення до праці є важливою складовою змісту виховання особистості. У процесі формування особистості найважливішу роль грає професійно-трудове виховання, сутність якого полягає в залученні людини до професійно-трудової діяльності і пов'язаних з нею соціальних функцій відповідно до спеціальності та рівнем кваліфікації. Професійно-трудове виховання, із залученням до професії, вирішує низку взаємопов'язаних завдань.

Ключові слова: *особистість, свідоме, ціннісне ставлення до навколишнього середовища, праця, світосприйняття, трудова діяльність, багаторівнева структура світогляду особистості.*

Постановка проблеми. Сприйняття навколишнього середовища зумовлене психічним станом особистості та характером її діяльності в навколишньому світі. Ступінь сприйняття дітьми однакових природних об'єктів чи явищ відповідає їхньому психічному стану, розвитку інтелекту, сформованим моральним і етичним нормам поведінки та діяльності в соціумі, метою якої є взаємодія особистості з навколишнім середовищем. Сприйняття навколишнього середовища як цілісності є важливим, оскільки сприяє усвідомленню дитиною її функціональної структури, яка за своїми законами впорядковує розмаїття явищ чи об'єктів (Якименко, 2020).

Трудова діяльність у сучасних умовах багатогранна, різного ступеня складності, у ній посилюється спеціалізація, кооперація, інтелектуалізація та інші умови всесвітньої інтеграції праці. Усі ці явища покликані вирішити проблеми оновлення виробництва, забезпечити перехід на нові технології, посилити вплив науково-технічного прогресу на виробництво товарів і послуг світового рівня, підняти життєві умови, яких заслуговує народ.

Трудове навчання і праця людини покликані забезпечити формування особистості, адаптованої до праці на виробництвах із різними формами власності, у тому числі і спадкової, а також становлення особистості в умовах розвитку компетентності і конкуренції, підвищення рівня професіоналізму на ринку праці.

Ціннісне ставлення до праці, складний змістовно-ціннісний компонент особистості, який включає в себе ставлення студентів до праці як однієї з важливих життєвих потреб, почуття задоволеності працею й наявності сукупності найважливіших моральних якостей, що визначають ставлення до трудової діяльності в цілому (працьовитість, відповідальність, акуратність, ощадливість, вміння раціонально розподіляти робочий час і т.п.) (Лось, 1998).

Аналіз актуальних досліджень. Особливості свідомого, ціннісного ставлення до навколишнього середовища, праці, світосприйняття вивчають дослідники: І. Біла, Г. Буринська, Бурменська, Л. Виготський, Б. Гершунський, С. Гончаренко, І. Дубов, І. Зязюн, В. Ільченко, І. Кон, М. Мід, Н. Мойсеюк, Є. Нефедова, Н. Ничкало, В. Паламарчук, Ж. Піаже, Г. Тарасенко, С. Тарасов, Л. Шелестова, Н. Шишлянникова, Т. Шмельова, В. Шубінська та ін.

Мета статті – проаналізувати особливості формування в особистості свідомого, ціннісного ставлення до навколишнього середовища, праці, світосприйняття.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети використано такі методи дослідження: теоретичні (аналіз філософської, педагогічної, психологічної літератури), що дає змогу обґрунтувати вихідні положення дослідження; інтерпретаційно-аналітичний метод, на основі якого вивчаються джерела із застосуванням синтезу, аналізу, систематизації та узагальнення.

Виклад основного матеріалу. С. Якименко в науковому пошуку акцентує увагу на орієнтирах сучасної дошкільної та початкової освіти на особистісний розвиток дитини, формування в неї свідомого, ціннісного ставлення до навколишнього середовища, забезпечення умов для її духовного зростання. Визначено поняття «світосприйняття» як складника багаторівневої структури світогляду особистості. Авторка розглядає наукові підходи до розуміння зазначеного поняття, що визначає риси дитячого світосприйняття, та розкриває підходи до розуміння зазначеного поняття з точки зору різних наук. Світосприйняття як педагогічна категорія за своєю сутністю є інтегративною, оскільки є засобом опису й осмислення особистісних, соціальних, культурно-історичних і власне освітніх феноменів, багаторівневою структурою, що відображає індивідуальне й соціально-типологічне ставлення до зовнішнього та внутрішнього світу людини у варіативності форм і способів прояву цього відношення. У її працях зазначено, що світосприйняття як цілісний процес пізнання й осмислення навколишнього світу дитиною включає різноманітні етапи, періоди, напрями та зумовлене психічним станом особистості і характером її життєдіяльності. З'ясовано, що ступінь сприйняття дітьми однакових природних об'єктів чи явищ відповідає їхньому психічному стану, розвитку інтелекту, сформованим моральним і етичним нормам поведінки та діяльності в соціумі, метою якої є взаємодія особистості з навколишнім середовищем. Установлено, що сприйняття навколишнього середовища як цілісності є важливим, оскільки сприяє усвідомленню дитиною його функціональної структури, яка за своїми законами впорядковує розмаїття явищ чи об'єктів. Визначено поняття «світогляд» та здійснено його ґрунтовний аналіз, оскільки світосприйняття є складником його рівневої структури: емоційно-чуттєвої (світовідчуття), усвідомлено-чуттєвої (світосприйняття), свідомої (світорозуміння), самосвідомої (світогляд як такий). Термін «світогляд» пояснено як систему поглядів на дійсність, яка визначає загальну спрямованість діяльності і поведінки людини та є найвищим синтезом знань, практичного досвіду та емоційних оцінок. З'ясовано, що основи світогляду закладаються практично з моменту народження людини, а засвоєні нею моральні норми, ідеали, принципи, правила поведінки зводяться в цілісну

систему, яка дає їй змогу не лише зрозуміти навколишній світ, а й відшукати своє місце в ньому, сформувати своє ставлення до нього та зміст свого життя. Зроблено висновок, що в дітей 5–8 років ще не сформовані фундаментальні основи світогляду, тому метою виховання особистості є формування основ його структурних компонентів, зокрема, світосприйняття (Якименко, 2020).

Ціннісне ставлення до праці є важливою складовою змісту виховання особистості. Воно передбачає усвідомлення студентами соціальної значущості праці, розвинену потребу в трудовій активності, ініціативність, схильність до підприємництва; розуміння економічних законів і проблем суспільства та засобів їх розв'язання, готовність до творчої діяльності, конкурентоспроможності й самореалізації за умов ринкових відносин, сформованість працелюбності як базової якості особистості.

У народній філософії праця розглядається як першооснова буття, внутрішня потреба людини. У загальній системі народної педагогіки праця є її серцевиною. Вона творить матеріальні і духовні цінності. Тому з давніх-давен народ вважав трудове виховання важливим обов'язком, освячував працю як великого педагога. Народ говорить: «Без труда нема плода», «Людина народжується для праці, як птиця для польоту», «Праця людину годує, а лінощі марнують», «Праця всьому батько», «За спання нема коня», «Без діла слабше сила», «Щоб людиною стати, треба працювати», «Щоб порядних дітей мати, треба вчить їх працювати».

С. Русова підкреслювала, що школа має дедалі більший виховуючий громадський вплив на суспільство, оскільки жодна держава не може існувати, якщо не має єдиної національної школи. Єдиної школи для всього народу вимагає ще також Й. Песталоцці. Г. Кершенштейнер використовує ручну працю для організації громадського самоврядування в школі.

Важливість формування цінності до праці бачив і видатний учений В. Сухомлинський, який постійно нагадував, що розкрити цінність праці не можливо без турботи про раннє залучення учнів до творчої праці, в основі якої лежать уміння суспільно-активної особистості. Праця є засобом всебічного та гармонійного розвитку дитини. А. Макаренко зазначав, що діти – майбутні громадяни суспільства, цінність їх у цьому суспільстві визначається тим, наскільки вони будуть здатні брати участь у праці, якою мірою вони будуть підготовлені до неї (Сом, 2013).

Ціннісне ставлення до праці є визначальною складовою змісту виховання особистості, що спрямована на формування в неї розуміння особистої значущості праці як джерела саморозвитку й самовдосконалення.

Варто наголосити, що виховання справжнього ціннісного ставлення до праці пов'язане саме з усвідомленням її суспільної цінності і практичного значення. Адже в житті праця виконується не тому, що приваблива, а заради досягнення суспільно значущого результату.

Зазвичай, від природи люди мають приблизно однакові здібності до праці, але в житті одні вміють працювати краще, інші – гірше, одні – здатні до найпростішої праці, інші – до праці більш складної, більш цінної для суспільства. Отже, потреба в соціально значущій праці, усвідомлення її цінності не стільки дається людині від природи, скільки формується в неї засобами навчання та виховання протягом усього життя (Пасічна, 2015).

Ціннісне ставлення до праці є важливою складовою змісту виховання особистості. Воно передбачає усвідомлення студентами соціальної значущості праці, розвинену потребу в трудовій активності, ініціативність, схильність до підприємництва; розуміння економічних законів і проблем суспільства та засобів їх розв'язання, готовність до творчої діяльності, конкурентоспроможності й самореалізації за умов ринкових відносин, сформованість працелюбності як базової якості особистості. Трудове виховання є системою виховних впливів, мета яких полягає в морально-психологічній підготовці учнів до майбутньої професійної діяльності.

Виховні досягнення:

- позитивно-емоційне ставлення до праці як до форми буття і способу самореалізації особистості;
- здатність до усвідомленого вибору майбутньої професії в ім'я національного державного інтересу;
- соціальна значимість праці в житті людини, естетика та культура праці в традиціях українського народу;
- умотивованість, цілеспрямованість, організованість, кмітливість, працьовитість;
- проектування професійного становлення (*Ціннісне ставлення до праці*).

У процесі формування особистості найважливішу роль відіграє професійно-трудове виховання, сутність якого полягає в залученні людини до професійно-трудової діяльності і пов'язаних із нею соціальних функцій відповідно до спеціальності та рівня кваліфікації.

Професійно-трудове виховання, із залученням до професії, вирішує низку взаємопов'язаних завдань:

- формування свідомого ставлення до обраної професії;

– виховання честі, гордості, любові до професії, свідоме ставлення до професійного обов'язку, який розуміється як особиста відповідальність і обов'язок;

– розвиток професійної психології фахівця-професіонала;

– формування професійної культури, етики професійного спілкування;

– формування соціальної компетентності та інших завдань, пов'язаних із іміджем професії і авторитетом.

Трудове виховання людини спрямоване на формування професійно-трудової культури висококваліфікованої особистості, із таким рівнем розвитку її розумових, фізичних, духовних і соціальних здібностей, які дозволять людині здійснювати мобільне професійне самовираження (*Профессионально-трудовое воспитание*).

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Ціннісне ставлення до навколишнього середовища, праці, світосприйняття, складні змістово-синтетичні компоненти особистості, що включає в себе ставлення особистості до праці як однієї з важливих життєвих потреб, почуття задоволеності працею й наявності сукупності найважливіших моральних якостей, що визначають ставлення до трудової діяльності загалом (працьовитість, відповідальність, охайність, бережливість, вміння раціонально розподіляти робочий час тощо).

Рівень розвитку трудової вихованості визначає ініціативність та активність особистості на заняттях, вміння зосередити свої зусилля на подоланні труднощів, пов'язаних із навчальною діяльністю й самоосвітою, вміння знаходити свої місце в колективі, допомогти ближнім, ставлення до оточуючих, володіння комунікативними навичками, позитивну взаємодію з педагогами, працьовитість у всіх формах трудової діяльності, ретельність та сумлінність виконання доручень, негативне, критичне ставлення до власного ледарства та ледарства оточуючих, прояв бережливості в процесі будь-якої діяльності, охайність, вміння раціонально розподіляти робочий час, здатність до продуктивної діяльності, прояв об'єктивного самоконтролю (*Ціннісне ставлення до праці*).

ЛІТЕРАТУРА

- Лось, Ю. (1998). *Формирование отношения к труду как ценности у учащихся педучилищ* (дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01). Армавир (Los, Yu. (1998). *Formation of the relation to work as values in pupils of pedagogical schools* (PhD thesis). Armavir).
- Сом, В. (2013). *Особливості формування ціннісного ставлення до праці у дітей молодшого шкільного віку* (Som, V. (2013). *Peculiarities of formation of value attitude to work in children of primary school age*). Retrieved from: <https://www.ipp.npu.edu.ua/ua/2013-02-20-07-29-17/515-viktoriiia-som>.

Пасічна, Т. С. (2015). Виховання в учнів ціннісного ставлення до праці у процесі соціально значущої діяльності. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді, Вип. 19 (2)*, 100-109 (Pasichna, T. S. (2015). Upbringing of students' value attitude to work in the process of socially significant activities. *Theoretical and methodological problems of education of children and students, Vol. 19 (2)*, 100-109).

Ціннісне ставлення до праці (*Value attitude to work*). Retrieved from: <https://studfiles.net/preview/5197108/page:6/>.

Професійно-трудова освіта (*Vocational and labor education*). Retrieved from: <http://www.surgu.ru/attachment/3940/download/professionalno-trudovoe-vospitanie.doc>.

Якименко. С. І. (2020). Світосприйняття як складник багаторівневої структури світогляду особистості. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки», 90*, 48-52 (Yakymenko, S. I. (2020). World perception as a component of the multilevel structure of the worldview of the individual. *Collection of scientific works "Pedagogical sciences", 90*, 48-52).

РЕЗЮМЕ

Кучай Татьяна, Кучай Александр, Чичук Антонина, Рокосовик Наталья, Гребя Илдико, Черепьяная Виктория. Формирование в личности сознательного, ценностного отношения к окружающей среде, труда, мировосприятия.

В статье проанализированы особенности формирования в личности сознательного, ценностного отношения к окружающей среде, труда, мировосприятия. Ценностное отношение к труду является определяющей составляющей содержания воспитания личности, направленной на формирование у нее понимание личной значимости труда как источника саморазвития и самосовершенствования. Ценностное отношение к труду является важной составляющей содержания воспитания личности. В процессе формирования личности важнейшую роль играет профессионально-трудова освіта, сутью которого является привлечение человека к профессионально-трудова діяльності і пов'язаних з нею соціальних функцій відповідно до спеціальності і рівнем кваліфікації. Професійно-трудова освіта, по мірі привертання до професії, вирішує цілий ряд взаємопов'язаних завдань:

Ключевые слова: личность, сознательное, ценностное отношение к окружающей среде, труд, мировосприятие, трудовая деятельность, многоуровневая структура мировоззрения личности.

SUMMARY

Kuchai Tetiana, Kuchai Olexander, Chychuk Antonina, Rokosovyk Natalia, Greba Ildiko, Cherepiana Victoria. Formation in the personality of conscious, valuable attitude to the environment, work, world perception.

The article analyzes the peculiarities of the formation of a conscious, valuable attitude to the environment, work, worldview.

Value attitude to work, a complex content component of the personality, which includes students' attitude to work as one of the important life needs, a sense of job satisfaction and a set of important moral qualities that determine the attitude to work in general accuracy, thrift, the ability to rationally allocate working time, etc.. The value attitude to work is a defining component of the content of personality education, which is aimed at forming an understanding of the personal significance of work as a source of self-development and self-improvement. Values attitude to work is an important component of the content of personal education. In the process of personality formation the most important role is played by vocational education, the essence of which is to involve a person

in vocational work and related social functions in accordance with the specialty and level of qualification. Vocational education, as involved in the profession, solves a number of interrelated tasks:

The concept of “worldview” as a component of the multilevel structure of the worldview of the individual is defined. World perception as a pedagogical category is inherently integrative, as it is a means of describing and understanding personal, social, cultural, historical and educational phenomena, a multilevel structure that reflects the individual and socio-typological attitude to the external and internal world of man in the variability of forms and ways manifestation of this attitude.

Key words: *personality, conscious, value attitude to the environment, work, world perception, labor activity, multilevel structure of the personality worldview.*

УДК 37.371:81

Наталя Мукан

Національний університет «Львівська політехніка»

ORCID ID 0000-0003-4396-3408

Володимир Сулим

Львівський національний університет імені Івана Франка

ORCID ID: 0000-0002-0896-7801

Тетяна Кучай

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II, м. Берегово

ORCID ID 0000-0003-3518-2767

Олександр Кучай

Національний університет біоресурсів і природокористування України

ORCID ID 0000-0002-9468-0486

Наталія Рокосовик

Відкритий міжнародний університет розвитку

людини «Україна» м. Київ, Україна

ORCID ID 0000-0002-5588-8655

DOI 10.24139/2312-5993/2020.10/374-379

КОМУНІКАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ПРИ ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті розглянуто теоретичні основи навчання іноземної мови у школі. Вивчення іноземної мови передбачає розвиток і вдосконалення різних психічних процесів і здібностей учнів молодшого шкільного віку. Вивчення іноземної мови виховує особистість, здатну мислити й діяти у глобальних умовах, забезпечуючи тим самим входження України до світового економічного простору. Основною метою вивчення іноземної мови є формування й розвиток комунікативної культури школярів, навчання практичному опануванню іноземної мови.

Ключові слова: *іноземна мова, комунікація, освіта, учень, учитель.*

Постановка проблеми. Нині основними напрямками мовної освіти є удосконалення й поширення практики вивчення мов упродовж усього життя людини, підвищення ефективності мовної освіти, створення сприятливих умов для вивчення іноземних мов, залучення інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій у навчальний процес (Корсун, 2015).